

Povijest ideja između Beča i Hrvatske: jezik, kultura i znanost.

**Alojz Jembrih, *Bečko-hrvatska filološka ishodišta*,
Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu,
Zagreb, 2024., 716 str.**

Kroz povijest grad Beč zauzima posebno mjesto u intelektualnoj i kulturnoj povijesti srednjoeuropskoga prostora. Kao sjecište raznolikih kulturnih utjecaja bio je ne samo administrativno i političko središte Habsburške Monarhije, već i ključna točka gdje su se susretale ideje, jezici i znanstveni dosezi različitih naroda. Hrvatski intelektualci, umjetnici i studenti prepoznali su Beč kao prostor stvaralaštva i obrazovanja, ali i kao mjesto na kojem su mogli predstaviti i razvijati vlastiti kulturni i znanstveni identitet. Upravo je u tom dinamičnom odnosu Beča i hrvatskih prostora moguće promatrati stvaranje jedinstvenoga kulturnoga dijaloga koji je ostavio trajan trag na povijest hrvatske filologije, književnosti i znanosti.

Posebno je važno istaknuti da svaka cjelina knjige predstavlja tematski i sadržajno stanoviti novum za hrvatsku historiografiju, filologiju i kroatologiju. Autor, Alojz Jembrih, u svojim analizama apostrofira teme poput Pavla Skalića, Antuna Vramca, Adama Zrinskog, posljednjega ispraćaja Pavla Rittera Vitezovića, Andrije Šiloboda, Kazimira Bedekovića i Fesslera. Ove teme, koje dobivaju dodatnu težinu jer se pojavljuju u godini obilježavanja 400. obljetnice rođenja Nikole VII. Zrinskoga, svjedoče o dubokoj povezanosti hrvatskog kulturnog identiteta s bečkim intelektualnim i znanstvenim krugovima. Također, tematske cjeline 20. stoljeća – uključujući analize radova Marka Markovića, Milinovića, Mihanovića, Voltića te bečku slavistiku – oblikuju narativ koji jasno pokazuje jedinstvenost i aktualnost knjige.

Jedan od ključnih aspekata ovoga odnosa uloga je Beča kao odgojno-obrazovnoga središta. Hrvatski studenti, od ranih modernih vremena, dolazili su u Beč na studij prava, filozofije, teologije i drugih disciplina. Na Bečkom sveučilištu i u Hrvatskom kolegiju, koji je osnovan s ciljem potpore hrvatskim studentima, mnogi su stekli obrazovanje koje im je omogućilo da postanu nositelji intelektualnoga i društvenoga razvoja u domovini. Istovremeno, kulturne veze

između Beča i Hrvatske bile su osnažene tiskanim pothvatima, književnim djelima i suradnjom intelektualaca, čime se Beč etablirao kao nezaobilazno mjesto u hrvatskoj kulturnoj povijesti.

Pitanje jezičnih i književnih utjecaja također zauzima središnje mjesto u promišljanjima o ovom odnosu. Bečki krug učenjaka i pisaca često je imao ključnu ulogu u oblikovanju hrvatske književnosti, posebice u razdoblju kada su latinski, njemački i hrvatski jezik koegzistirali u znanstvenim i književnim djelima. Takva višeslojnost lingvističkih i kulturnih veza ne samo da svjedoči o bogatstvu srednjoeuropske kulturne baštine već i otvara pitanja o utjecajima, prilagodbama i inovacijama koje su proizašle iz tih interakcija.

Razumijevanje povijesti tih odnosa zahtijeva interdisciplinarni pristup kombinirajući povijesne, filološke i kulturne perspektive. Takvom analizom moguće je uočiti ne samo doprinos Beča razvoju hrvatske kulture, već i doprinos hrvatskih intelektualaca oblikovanju bečkoga znanstvenoga i kulturnoga života. Ovi procesi, iako povijesni, imaju značajnu važnost i danas jer nas podsjećaju na vrijednost suradnje i razmjene ideja u stvaranju trajnih kulturnih i znanstvenih veza.

Knjiga Bečko-hrvatska filološka ishodišta autora Alojza Jembriha tematizira višestoljetne kulturno-jezične i povijesne veze između Beča i hrvatskih prostora. Knjiga je strukturirana kao zbir prethodno objavljenih interdisciplinarnih istraživanja u znanstveno-stručnim periodičkim publikacijama i zbornicima radova nudeći uvid u djelovanje pojedinaca i institucija značajnih za hrvatsku filologiju, povijest i kulturu, čime se naglašava važnost Beča kao ključnog središta za intelektualne i kulturne procese na prijelazu iz srednjega u novi vijek.

Autorova metodologija dodatno se ističe izborom ilustracija i faksimila, koji kao arhivski izvorni dokumenti potvrđuju izlaganje i produbljuju znanstvenu argumentaciju. Intencija knjige, jasno izražena u proslavu i sažetku – a koju je autor formulirao riječima poput „[...]“ (citirati pokoju autorovu rečenicu) – usmjerava čitatelja prema suvremenim interpretacijama povijesnih veza, istovremeno pružajući čvrstu poveznicu s bogatom arhivskom baštinom.

Alojz Jembrih, ugledni hrvatski filolog, književni povjesničar i *professor emeritus*, prepoznat je prema svom istraživačkom radu na polju hrvatske kulturne povijesti. Njegov znanstveni pristup odlikuje se interdisciplinarnošću i preciznošću što se očituje u detaljnim analizama povijesnih dokumenata, književnih tekstova i biografija. Njegov opus uključuje radove posvećene hrvat-

skim intelektualcima i njihovim vezama s europskim kulturnim središtima među kojima je Beč zauzeo posebno mjesto. Knjiga Bečko-hrvatska filološka ishodišta predstavlja logičan nastavak njegova istraživanja i vrijedan je doprinos hrvatskoj humanistici. Osim toga, autor se u svojim analizama oslanja na bogate arhivske izvore, čime njegov rad postaje relevantan ne samo za hrvatske nego i za međunarodne istraživače povijesti i filologije.

Knjiga je podijeljena u pet kronoloških poglavlja koja prate povijesni razvoj od 16. do 20. stoljeća. U prvom poglavlju, posvećenom 16. stoljeću, Jembrih istražuje djelovanje pojedinaca poput Feliksa Petančića, Pavla Skalića i Antuna Vramca naglašavajući njihovu vezu s Bečom putem studija, rad ili izdavanje djela. Posebno se ističe analiza prve tiskane knjige, *Historia Sigethi* Samuela Budine, koja povezuje hrvatsku i europsku kulturnu baštinu. Autor jasno pokazuje kako su ove osobe doprinijele oblikovanju humanističkoga duha svojega vremena. Prikaz Pavla Skalića, primjerice, otkriva zanimljive detalje o njegovom studiju na Bečkom sveučilištu, dok analiza rukopisnih tragova Antuna Vramca omogućava rekonstrukciju intelektualnih tijekova toga razdoblja. Poglavlje završava diskusijom o važnosti Beča kao tiskarskoga i intelektualnoga središta koje je poticalo razmjenu ideja između hrvatskih i europskih učenjaka. Važno je istaknuti i Vramčev autografski potpis u jednoj latinskoj inkunabuli koji otkriva mnogo o njegovom obrazovanju i identitetu.

Drugo poglavlje, koje obuhvaća 17. stoljeće, fokusira se na hrvatske intelektualce poput Adama Zrinskoga i Šimuna Jude Židića. Jembrih detaljno analizira nova otkrića vezana za njihovo obrazovanje i djelovanje, poput dnevnika Franje Oršića, koji oslikava društvene i političke prilike u Beču toga doba. Ovo poglavlje donosi i prikaz svakodnevnog života hrvatskih studenata u Beču, čime autor rekonstruira ne samo intelektualni već i društveni kontekst. Poseban naglasak stavljen je na doprinos Adama Zrinskog, čije je pravno obrazovanje u Beču bilo ključno za razumijevanje njegovih političkih i vojnih poteza. Pisma i dokumenti iz toga razdoblja pružaju uvid u kompleksne odnose između hrvatskih intelektualaca i habsburškoga dvora, dok autorovo tumačenje tih izvora otvara nove mogućnosti za istraživanje veza između politike i znanosti. Zanimljivost dodaje i prikaz Šimuna Židića kao očevidca druge opsade Beča 1683., čime se osvjetljavaju dramatični povijesni trenuci osobnog iskustva.

Najopsežnije, treće poglavlje, posvećeno je 18. stoljeću i pokriva širok spektar tema uključujući djelovanje Pavla Rittera Vitezovića, rad Hrvatskog

kolegija u Beču te značenje tiskarskoga rada Johanna Thomasa Trattnera. Autor se oslanja na arhivske izvore kako bi rekonstruirao povijest i naglasio ulogu Beča u unapređenju hrvatskog školstva i književnosti. Ovo poglavlje posebno je zanimljivo zbog analize manje poznatih, ali značajnih pojedinaca, poput Mihalja Šiloboda i njegovog doprinosa razvoju hrvatske matematike. Jembrih ističe kako su bečke institucije, poput Hrvatskog kolegija, omogućile generacijama hrvatskih studenata pristup obrazovanju i kulturnim sadržajima, što je dugoročno utjecalo na oblikovanje hrvatske intelektualne elite. Nadalje, autor detaljno analizira i doprinos Vitezovića razvoju hrvatske historiografije povezujući ga s europskim znanstvenim trendovima. Poglavlje također otkriva nove podatke o tiskarskoj djelatnosti u Beču uključujući izdavanje ključnih djela za hrvatsku kulturnu povijest. Trattnerova tiskara, primjerice, bila je od presudne važnosti za širenje znanstvenih i pedagoških djela u Hrvatskoj.

Četvrto poglavlje istražuje 19. stoljeće s naglaskom na kulturne i jezične promjene te djelovanje Antuna Mihanovića i Josipa Voltića. Jembrih analizira njihov doprinos afirmaciji hrvatskog jezika u znanstvenim i kulturnim okvirima, istovremeno naglašavajući njihov interes za europsku lingvistiku, primjerice Mihanovićevu fascinaciju sanskrtom. Autor povezuje ove aspekte s nacionalnim pokretima tog doba ističući kako su hrvatski intelektualci koristili jezik kao sredstvo političkog i kulturnog samoopredjeljenja. Dodatno, autor analizira arhivske izvore koji osvjetljavaju manje poznate aspekte njihovih života i rada, poput Voltićeva angažmana u promicanju višestrukih jezičnih reformi. U ovom se poglavlju čitatelju pruža uvid u procese koji su doveli do afirmacije hrvatskog jezika i identiteta u okviru Habsburške Monarhije. Posebnu pažnju autor posvećuje razvoju studija slavistike u Beču ističući doprinos profesora poput Vatroslava Jagića, koji je svojim radom značajno obogatio hrvatsku filologiju.

Peto poglavlje posvećeno je 20. stoljeću, pri čemu autor analizira prijelaz od Hrvatskog kolegija do Hrvatskoga povijesnog instituta u Beču. Jembrih prikazuje kontinuitet istraživačkih aktivnosti i naglašava važnost institucija koje su omogućile očuvanje i promociju hrvatske kulturne baštine u međunarodnom kontekstu. Posebno se ističu veze s bečkom slavistikom, koja je značajno utjecala na razvoj hrvatske filologije. Autor u analizi dokumenata i korespondencije ilustrira suradnju između hrvatskih i austrijskih znanstvenika naglašavajući značenje Hrvatskoga povijesnog instituta kao mosta između dviju kultura. Ovo poglavlje uključuje i prikaz suvremenih izazova u očuvanju i istraživanju hr-

vatske kulturne baštine, čime se knjiga smješta u aktualni znanstveni kontekst. Detaljnim analizama Jembrih također problematizira ulogu modernih istraživačkih centara i arhiva u digitalizaciji i diseminaciji povijesnih podataka naglašavajući potrebu za daljnjim ulaganjima u tu sferu.

Dodatno, u svim navedenim tematskim cjelinama, knjiga pokazuje svoju posebnost upravo time što je svaka cjelina smisleno osmišljena i sadržajno usklađena s aktualnim izazovima i historiografskim novitetima. Recenzenti, među kojima se ističu prof. Vitek i prof. Barišić, s pravom su naglasili autorovu sposobnost povezivanja različitih povijesnih slojeva i interdisciplinarnih pristupa ističući kako je analiza pojedinih tema – od ranijih epoha do modernih istraživanja – izuzetno temeljita i inspirativna za daljnja istraživanja.

Bečko-hrvatska filološka ishodišta predstavljaju vrijedan znanstveni doprinos razumijevanju hrvatsko-austrijskih odnosa kroz povijest. Knjiga je primarno namijenjena stručnjacima iz područja filologije i povijesti, no zbog jasnoće izlaganja i bogatstva arhivskih podataka može biti zanimljiva i širem čitateljstvu. Jembrihova precizna i temeljita analiza otvara nova pitanja i potiče daljnja istraživanja, čime ova knjiga postaje nezaobilazno štivo za sve zainteresirane za hrvatsku kulturnu povijest. U konačnici, djelo ne samo da pruža dubinski uvid u povijesne veze između Beča i Hrvatske, nego također potiče razmišljanja o ulozi interdisciplinarnosti u suvremenoj znanosti.

Vlatko Smiljanić

